

**ПРАКТИКА ЄСПЛ У СПРАВАХ ПРОТИ УКРАЇНИ
ЩОДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ:
АНАЛІЗ ПОРУШЕНЬ ТА ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ РІШЕНЬ**

Арсен Юрійович ЛУЧКА,

*аспірант Західноукраїнського
національного університету,*

<https://orcid.org/0009-0007-2813-1108>

Проблема незалежності судової влади в Україні неодноразово ставала предметом розгляду Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Право на справедливий суд, закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), є одним із найбільш часто порушуваних положень у справах проти України [1]. Рекомендація СМ/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи щодо суддів визначає стандарти зовнішньої незалежності судової влади, якими держави-члени зобов'язані керуватися при побудові національних судових систем [2]. У контексті євроінтеграції України та виконання вимог Плану дій щодо набуття членства в ЄС (2023) аналіз практики ЄСПЛ набуває особливого значення для реформування Верховного Суду.

ЄСПЛ розробив чотирикомпонентний тест оцінки незалежності суду, що включає: спосіб призначення та строк повноважень суддів; існування гарантій від зовнішнього тиску; наявність видимої незалежності; процедуру звільнення та дисциплінарної відповідальності. Цей підхід послідовно застосовується у справах щодо України, починаючи зі справи «Сваткова проти України» (2008). Знаковою для розуміння системних проблем є справа «Олександр Волков проти України» (заява № 21722/11), у якій Велика Палата ЄСПЛ констатувала множинні порушення статті 6 Конвенції [3]. Суд установив, що процедура звільнення судді Верховного Суду України порушувала принцип незалежності судової влади через відсутність належних процесуальних гарантій, надмірний вплив законодавчої влади на Вищу раду юстиції та непрозорість дисциплінарного провадження. ЄСПЛ застосував пілотну процедуру, визнавши порушення системним та зобов'язавши Україну провести структурні реформи.

Окрему увагу заслуговує справа «Бочан проти України (№ 2)» (заява № 22251/08), де Велика Палата вперше скористалася повноваженням переглядати справу, в якій раніше вже встановлювалося порушення [4]. ЄСПЛ дійшов висновку, що Верховний Суд України при повторному розгляді справи не врахував висновків Страсбурзького суду, що свідчить про системні проблеми імплементації рішень ЄСПЛ на національному рівні. Ця справа поставила під сумнів здатність Верховного Суду виступати дієвим гарантом права на справедливий суд.

Аналіз справи «Денісов проти України» (Велика Палата, 2018) [5] та справи «Olefir та інші проти України» [6], а також численних справ щодо надмірної тривалості судового провадження дозволяє виявити закономірності системних порушень. По-перше, недостатній рівень незалежності суддів від виконавчої та законодавчої влади. По-друге, відсутність ефективних засобів правового захисту на національному рівні. По-третє, непрозорість процедур призначення, переведення та звільнення суддів. По-четверте, непослідовність судової практики, що підриває принцип правової визначеності.

Комітет Міністрів Ради Європи здійснює нагляд за виконанням рішень ЄСПЛ проти України в рамках механізму статті 46 Конвенції. За даними річного звіту Комітету Міністрів за 2024 рік, Україна перебуває під посиленням наглядом щодо виконання рішень у групі справ «Волков» [7]. Прийняті Україною заходи загального характеру, зокрема конституційна реформа судоустрою 2016 року, реформа Вищої ради правосуддя 2021–2022 років та запровадження інституту Громадської ради доброчесності, були визнані частково достатніми, проте виконання рішень у частині системних реформ ще не завершено.

Верховний Суд України вжив ряд заходів щодо імплементації стандартів ЄСПЛ у національну судову практику. Зведений огляд рішень ЄСПЛ за 2024 рік, підготовлений Верховним Судом, систематизує ключові правові позиції Страсбурзького суду за статтями Конвенції [8]. Запровадження обов'язкового посилання на практику ЄСПЛ у рішеннях Великої Палати сформувало традицію безпосереднього застосування конвенційних стандартів. Водночас аналіз рішень Верховного Суду свідчить про нерівномірність застосування практики ЄСПЛ у різних касаційних палатах.

Системний аналіз справ ЄСПЛ проти України дозволяє виокремити перспективні напрями реформування Верховного Суду. Насамперед необхідно законодавчо закріпити механізм перегляду справ з підстав встановленого ЄСПЛ порушення у спосіб, що забезпечує реальне відновлення порушеного права. Важливим є вдосконалення процедури дисциплінарної відповідальності суддів Верховного Суду відповідно до стандартів, встановлених у справі «Волков». Аналітичні звіти щодо судової реформи в Україні підтверджують необхідність очищення складу Верховного Суду від недоброчесних суддів як умови ефективної імплементації рішень ЄСПЛ [9].

Практика ЄСПЛ у справах проти України сформувала розгалужену систему стандартів незалежності судової влади, порушення яких Страсбурзький суд неодноразово встановлював щодо Верховного Суду. Ключовими проблемами є системна залежність від інших гілок влади при призначенні та звільненні суддів, непрозорість дисциплінарних проваджень і недостатня ефективність механізмів виконання рішень ЄСПЛ на національному рівні. Реформування Верховного Суду в контексті євроінтеграції має враховувати вироблені Страсбурзьким судом критерії та забезпечити повноцінну імплементацію рішень у

справах проти України, що є необхідною умовою відповідності стандартам ЄС у сфері верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.
2. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. Council of Europe, 17 Nov. 2010. URL: <https://rm.coe.int/16807096c1>.
3. Олександр Волков проти України : рішення Великої Палати Європейського суду з прав людини від 9 січ. 2013 р., заява № 21722/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> .
4. Бочан проти України (№ 2) : рішення Великої Палати Європейського суду з прав людини від 5 лют. 2015 р., заява № 22251/08. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> .
5. Денісов проти України : рішення Великої Палати Європейського суду з прав людини від 25 верес. 2018 р., заява № 76639/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
6. Olefir та інші проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 5 лип. 2005 р., заява № 5778/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> .
7. Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights: 18th Annual Report 2024 / Council of Europe. Strasbourg, 2025. URL: <https://rm.coe.int/annual-report-2024/1680b30584> .
8. Зведений огляд рішень Європейського суду з прав людини за 2024 рік / Верховний Суд України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Zved_oglyad_YESPL_2024.pdf .
9. Судова реформа в Україні: успіхи, виклики та майбутні пріоритети / Фондація ім. Стефана Баторія. Варшава, 2024. 48 с. URL: https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2024/11/Sudowa-reforma-w-Ukrajini_UA.pdf .